

ACC. N:R M. 7107 : 1-87

Landskap: Småland Upptecknat av: K. A. Larsson
 Härad: Lunnerbo Adress: Torshäls, Lagan
 Socken: Berga Berättat av: Den samme
 Uppteckningsår: 1940-41. Född år 1881 i

II
 LUNDS UNIV.
 FOLKMINNES-
 ARKIV

Julsbaken.	s. 15; 81.	
Julsbaket.	17.	L. u. F. 22; 25. Ulmur Sk. 11, 11 b.
Julsbegärning.	19.	
Brygden.	23.	
Tomasväredagen - troll.	23.	
Ljusstämning.	26.	
Belysning.	27.	
Julträtt.	31.	
Julveden.	32.	
Löftäkt.	32.	
Julbad.	33.	
Julinkejs - julmarknad.	34	Ulmur Sk. 148.
Enträd v. ingångsdörrarna.	36.	
Julkärr.	37; 83.	

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R M. 7107: 1-87.

Landskap: Småland Upptecknat av: K. A. Larsson
 Härad: Sunnerbo Adress: Torarp, Lagan
 Socken: Berga Berättat av: Densamme
 Uppteckningsår: 1940 - 41. Född år 1881 i

III
 LUNDS UNIV.
 FOLKMINNES-
 ARKIV

Julkonader.	s. 37.
Julark.	38.
Halmkrona i taket.	39.
Julbordet dukat t. o. m. "farängla- lagen."	40.
Julhöggar.	41.
Julred åt fattiga.	43.
Mat " " ö. gamla.	43.
Matordningen u. julen.	45.
Julgävor.	52.
Isång.	54.
Julgran.	56.
Julckor.	58.
Julottan.	63, 84.

L. u. F. 31.

H. G. 17.

H. G. 2.

ACC. N:R

No. 7107 : 1-87.

Landskap: Småland

Upptecknat av K. A. Larsson

Härad: Sunnerbo

Adress: Foråarp, Lagan

Socken: Berga

Berättat av: Densamme

Uppteckningsår: 1940-41.

Född år 1881 i

II.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Juldagen inga besök. s. 72
 Staffanspitten var bortlagd. 75
 Julkalas. " 75
 Trettondedagen - "barnaraskapöndag". 76
 "Lille julafton" - Kyndelmässraftern. " 79
 Nyårsakta. 84
 Jultidningar. 85
 Jul- o. nyårskort. 85
 Förändringar i julsederna på
 grund av kristiden. 86

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R

M. 7107: 1.

Landskap:

Småland.

Upptecknat av:

P. H. R. R.

Härad:

Lannebo.

Adress:

Pölar, Ragan.

Socken:

Berga.

Berättat av:

Uppteckningsår:

1940.

Född år

i

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIVGravida julseder.

Olåsa försädes höllo my-
cket stoft på de gamla traditio-
ner. Mycket har av de i den
nya tiden bortsläppts och förgjorts,
men vad julsederna beträffar har
man i många fall varit kon-
servativ nog att bibehålla dem.
Är juletid upplever man pålunda
vad förgångarna genom seklerna
haft för vana och det blev nog in-
gen riktig jul, ifall det inte!

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R

M. 7107:2

Landskap:

Småland.

Upptecknat av:

A. O. Larsson.

Härad:

Åmnebo.

Adress:

Västra Långem.

Socken:

Berga.

Berättat av:

Uppteckningsår:

1940

Född år

i

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Traditionens skulldragas. Vad som berättades under 1800-talet senare del kunde däremot säkert undvåras. Tingen vill man ha den mytiska mytologien åter.

Underkänd gjordes sitt intresse: värdet av decemberdag under julstämman 1881. Från barn- domstolen i slutet av 80-talet och sedan omkring 1890 har jag minnen om dessa julstämman i hemmet och är det här jag i det följande nämner beaktat.

Barnstämman var

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R

M 7107:3

Landskap:

Småland

Upptecknat av:

H. H. Rasm.

Härad:

Tunnsbo

Adress:

Torlag, Sjögar.

Socken:

Sjögar.

Berättat av:

Uppteckningsår:

1940.

Född, år

i

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3

Torlag, Skattgården (R 12), som ägs
des av minna föräldrar Lars
Johan Johansson och hans fru
Sten Sundblad, född Davidsson.
Vi voro då sex personer: fäder, två
barn, ett vid späd ålder, och så
var det morfar, medan morfar
hade avlidit redan 1875. Familjen
bestod alltså av sju personer.

På 1880-talet berde man
om föräldrar: de gamla styg-
barnskatternas fäder, och så
skulle tillverka: hemmet och för
huvudsaken var det ett trädgårdens arbete

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R

M. 7107:4

K. A. Larsson

Landskap:

Småland

Upptecknat av:

P. H. Rönner

Härad:

Kumlebo

Adress:

Tolby, Sagan

Socken:

Berga

Berättat av:

Uppteckningsår:

1880

Född år

1881

i

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

att beredaullen och linnet, spinna
 och väva på mycket tugg som
 det är ganska här. När dessa arbeten
 fram för hösten var följande gällde
 det att hålla sig framme hos
 "jumbomännarna" eller "gärningmän-
 nen", som skräddarna och skomakar-
 na kallades för att betinga deras
 arbete: god tid före julen, då
 alla husets medlemmar skulle för-
 ses med kläder och skor. Till
 julen, tog den som blev värd till
 den högtiden, och såvida för "högge-
 robben" och det ville naturligtvis

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R

M. 7107:5

Landskap:

Småland.

Upptecknat av:

J. H. Rönner

Härad:

Kumlebo.

Adress:

Västergårds Söner

Socken:

Berga.

Berättat av:

Uppteckningsår:

1940.

Född år

i

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ingen göra. ~~Första~~ Gulstjärnbered.
sena började redan i Augusti-
september månader, som man
saga. Då, medan korna gingo
på det präktiga gräset (sär-
skildt). Skulle julkosten tillaga
och detta skedde i samband
med ystegille, som anordnades
i två och ordning från den ena
gården till den andra till dess
att hela byalaget genomgick
julkäppen och julmåltid (chassénöt-
ter). Ennär in och lades i förvar
till dess att köttfärderna kom.

ystegille.

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R

M. 7107:6

Landskap:

Småland

Upptecknat av:

J. Johansson

Härad:

Linnest.

Adress:

Vadagårsgatan

Socken:

Berga

Berättat av:

Uppteckningsår:

1940

Född år

i

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

6

Arbetsstunden av nötkreatur
var obligatorisk för senhöst
och räknades sålunda isär till
julförberedelserna, ända till
då det av köttet användes under
julen.

Under hela efterhösten, se-
dan arbetet var på isarna var
avslutat, jägare pläglatskningen
var på isarna. Man "stod i lön"
(började arbeta) kl. 3-4 i eftermiddag,
ja ibland ännu tidigare och
så till man på till dess att
kvällen kom. Svälloströskning

tröskning

Jiehom inte här. När Karlama
thorn vid skymningsdags gi grund
ar mörkrets inbrott upphörde
med sitt arbete vid tröskningen
för dagen var det "merastän"
(saximastad) och sedan vilade man
till dess att det blev kvällen.
vard eller att spekulerte man
sig med att gån björnskvastar,
skjolda eller något annat lättare
arbete. Utjodringen i fähuset och
~~andra ställen~~ ~~och huset~~ ombesörjdes
av flischorna. Man gick tidigt i bädd,
sedan vid 8-tiden gi kvällen, för att
för den sömn som behövdes innan
man i tidiga otan skulle återigen
ståga upp och "slå i loön". Trösk-
ningsarbetet skulle nämligen vara

kvällsarbete

avblacas till julen och därför
fick man vara mycket frisk,
sai att detta lyckades. Det hette
nämligen i ett gammalt ord-
språk att "det är en dålig bon-
de, som icke har avtrickat
sin sad och uppått den till
julen." Med detta uttryck men-
des egentligen, att det fanns en
del prästbör, vilka förde hela
försådet av den kvarvande bröd-
säden till kvamen, när jultiden
transportades dit. Men som det
sai den tiden behöves ovanligt
mycket bröd till julen, såkte det
sig sedan till julest, ja kanske än-
nu längre, och från den tiden var det
sedan alltså vederbörande var

nödsakad att förskaffa sig behovet
 av brödsäid för tiden inföll nästan
 äro skörd genom inhöp. När på
 gårdens räskor var inte guld^{rikt}~~bröd~~ men
 så länge, ty det var ju en stor fan-
 mily, men så hade vi även på
 den tiden brödsäidesbehovet tryggas
 fram till den nya skörden blev färdig.
 Till att på den tiden tillgick
 att på röpa "Toppas mjöl", som det
 hette, hos handlanden. Man importe-
 rak mjöl på den tiden och
 av det mjölet blev det ett utmärkt
 bröd. På kunde man också på in-
 röpa på bergärdarna: Träskor på
 länge, deras lagar räskor, ännu: Avaren.

Brödsäid

Barnomschennet jular.

I det följande skall jag
med ledning af prägladornas olika
berättelser och jag beröras om julfi-
randet under barnomschennet i slutet
af 1880- och början af 1890-talet och
sedan skall jag skildra litet om
hur vi nu finna samma högtid
och, särskild i den yngre delen af
vårse generationen från den gamla
traditionen. Vid förfärdiga tid hade
man fortfarande mycket af den gam-
la myskiken kvar, indock och folk-
skolans inflyande på 1840-talet och de
andliga folkskolorerna på 1870-talet
kraftigt verkat på omvandlingen af
den gamla. Här i hemmet hade
man nog kommit på bättre tankar i

detta avseende, men de gamle hade
 så mycket att berätta för oss barn
 från deras egen barndom. och uppväxt.
 End och därav kunde man få en före-
 ställning om hur det i verkligheten
 förhöll sig när man där gjorde jul.
 Det var bl. a. en fru i en av grann-
 gårdarna. Hon var pilska och särskilt
 på julkvällen brukade hon få se och
 höra så mycket av vad som kunde
 det kommande året skulle hända
 i hennes omgivning eller bland släkt-
 och bekantskapskrets. Vi barn lyss-
 nade till hennes berättelser, som hon
 betygsade samvingsenligheten för, men
 det var skadligt för ett ungt sinne.
 Det hade aldrig hört tillåtas att
 berätta sådana "upplevelser" för barn.

minnen på
 julkvällen

1) När Adventstiden ringde var det en såregen, högtidlig stämning. Tretuberna till den förestående store högtiden hade inletts. Adventsveckan firades som högtidsdag även om ringa väskilda anordningar och ginständning o.d. följde. Man gick i kyrkan på fm och i hemmet sjöng man de gamla, välkända adventpsalmerna samt läste dagens texter och utläggning däröver i någon uppbyggelsebok.

2) Luciafirandet var redan för den tiden föråldrat. Lådana uppbyggnader följde i mestadels

Advent

Ullma R. 14

1800-talet eller kanske något se-
nare, åtminstone i vissa fall.

En gammal (här i byn, född
1825, död 1910, berättade att hon
i sin ungdom agerat "Lusse-
brud". Sedan hon under tiden
efter stormkrigs- och världskriget
1914-18 återupptagit här i de-
sa bygder, men väl mera
väl flöter och sammanslut-
ningar samt offentliga in-
rättningar och skolor än i
de privata hemmen.

- 3) Den regel gällde för att
guldsticket (en) sin början på
allva när Lusiadagen kom-
mit. Men åt billiga förber-
delar skulle vara undantagna

Jär den tiden, var för man
man säga att detta stich
tog sin början när riden.
Det ringde. Där var det van-
ligt att maldet torrades i
bastun de första dagarna i
november eller de första da-
garna i december förklarade.
På den kommo handverksmä-
n, skräddarna och skomakarna so-
ra på ungefär en vecka
var den utan kanske något
längre ibland. Det hände
att båda dessa handverka-
re med sina gesäller och
lärnpojkar kommo för sam-
ma gång och då var det
ett nödligt liv i hemmet

Skräddare o.
skomakare

på länge de uppehålls sig
här med sitt sysselsättande vid
förfärdigandet av kläder och
skodon åt husets alla in-
vånare. Julslaktiden hade ti-
digare photo i attemål, men
denna sed var avlagd i minde
nem för minde minne, men
det var nog inte långt dess
förrän 19 oktober eller bör-
jan av november månad
ärde julslaktet rum. Till
julen slaktades här en dug-
ga eller en större störring
som samt en för eller en
spädkalv, när man hade
en sådan en till i. Slak-
tingen började i dagningen

Julslaktet.

och jagade ända till de
sitt skallen kom, ända till
jura man voro pysselsat.
Ist hämed. Man hade pri-
mitiva slaktmetoder på den
tiden och därför gick det
långsamt långt (behövdes
mycket folk till detta ar-
bete. En jämförelse med våra
dagars snickare på ipisgar-
rande område visar en
ofantlig utveckling. Störst
har man hindat denna ut-
veckling haft sin betydelse
i Humanitært museum.
de mot de dödade slakt-
bjuren. Dessa finns i den gam-
la tiden men alla mindre

plågas, när man då icke
bedövrade dem för blodavtag-
ningen. Vårföljande dag ko-
rades blodkör, grynkör
(levkör) och gult. Sedan till-
färgades räckkör, o. k. "istå-
kärn" m. fl. andra sorters kör.
De somst press- och rulltryk-
ta. Det äro ganska många
i fyra dagar i rad innan
gulskäret var upprepat.
Gulskäret var också mycket
smått under den tiden.
Ofta det blev flera dagar i
ordning för fruntimren.
Tilligst en morgon var man
uppe för att koka opad
och baka degen till fullingarna.

L. 4. F. 22; 25

Ullmark. 11, 116

Under hela den påföljande
dagen skulle degen till de
samma plats skafvings upp-
ifrån och ned till Tränges
boden med en trästift i
detta arbete fingo även an-
setts manliga medlem-
mar deltaga. Behandlin-
gen av degen på så sätt
skulle medföra att him-
norna gick en stund och god
smak. Mot kvällen till-
vades kommunen m. fl. körd-
lar, var på degen syftades med
öfver och påfyddes för gäs-
ning. Vid 2-3-tiden påföl-
jande alla våra kvinnorna
uppe för att baka ut

brödet samt elda i bakug-
nen. Och när det blev bli-
gt hade man minat
ett par några präktiga
gullingar gräddade och fä-
diga. De brödsöter bakas
denna brödsort reserverades
till de många fattiga
barnen för de små stän-
gorna i städerna, vilka
dagarna före julafsen gingo
 omkring i gäderna och
brädo om var sin julhaka.
Det var i öfrigt flera olika
brödsorter, som tillagades till
julen. (Vinterbröd bakades, men
det var blott några få ka-
nor av det slaget. Vidare

Julbegivning

Pillagades ett bak "säve-
eller pihäls" (jimbod), van-
ligt groft rågbod av sam-
malet mjöl samt en sorts
klibod. Blandsatningen
upphörde här i mitten av
1880-talet, varför jag inte
har minne på hurdant
detta bod var. Mycket jimb-
bod bordsmärktes till förtä-
ga personer, men som
hade ju ändå ett riktigt
^{mycket} ädla blod som gav en lång tid
framåt värdet. Den gam-
la Polvålskringen, som
skulle symbolisera ärets
Polvålskringen, Pillagades
och varje julbok av

Mormor. Blev vid andra till-
fället än till julen kunde
det hända att man till-
gick Tolvhilakingsen, enligt
vad som berättats mig.
Det är emellertid nu när
än så är sedan man up-
förde att baka denna king-
la påsktådes. I övrigt be-
håller en del speciella jul-
bröd till barnen föreställande
julhasen med sin ryttare o.s.
bildes, en del som i en del
men bibehålls till omkring
skolskiftet, ja kanske nå-
gon är fram på detta år.
Mundrade, men i vårt hem
var den anlagd för en tid

minne. Det fanns ett bageri
i Sby - Bagerens Tildas - och
Maja Brehs brödförsäljning
i Rådberg, som tillhandahå-
llit dessa artiklar. Hring-
vandrande vetbrödsförsäljare
infunno sig och sålde även
spisens bakverk i hemmen.
Det var vetbrödsbrösten med
eller utan syltare, jungfru-
gär i ringen o.a. Råpp. De
en finare del var smälgen
(gylapynn) o.d. smärre bak-
verk gjorda.

Smäbröd Till Råpp-
berg. Tillagades det inte
tillnärmelsevis på mycket
som vad i vår tid är fallet.

Vanliga rågnijölskingar
samt julorak av samma
degslag bakades. Utebröd
bakades också, men använ-
des blott under helgda-
garna och till besökande
gäster samt vid julkal-
lar.

Efter julbaket följde
jultuggen och det var in-
gen liten kvantitet av
gult, som tillagades. Jult-
tuggen fäst inte och var
Tomasfridsdagen den
21 December, då då kunde
bollen källa sig framme
och säga mycket av vår.
Liv, trodde de gamle. Men

bruggd

Tomasfrids-
dagen - Troll

49

Jagste ingen Tull till den-
na uppfattning, men där-
för brukade den ändå före-
träga gulbryggen på andra
dag än Tomasväse. Även
bryggen till julen var ett
omfattande och besvärligt
arbete. När tiden kommande,
som för sitt behov av jul-
il lag tillränt från bryg-
geriet i staden för bil. Jön-
sä var knappast vilket
arbete som de härigenom
beskrivas mot vad gallet
var för så är tillbaka, då
den jägare skulle ombe-
röra även bryggen i hemmet.
Till julen tillagade man

en mycket kraftig vört, som
 kallades för kallhäl. Den
na användes ike såsom
dryck, men till soppa som
äts under julen. Man sönder-
söpte skorpor eller annars böd
en lade i kallhäl, när
den äts, ja samma sätt
som det när man äter
suppsoppa. Det var det
egentliga juleätet, som fick kom-
 till gästerna och vid gä-
stbord samt när främlingar
kommo på besök. Också
bräkar tillagades såväl än
juleätet och så var det en
trede sort ännu såväl
bräka. Man började bräka